

VE SELANİK DÜŞTÜ...

1912-1913
BALKAN SAVAŞI ve HEZİMETİ

NECMETTİN ALKAN

GİRİŞ

ÇALIŞMANIN METODUNA DAİR

“Tarih” kavramı genel olarak üç anlamda kullanılmaktadır: *Geçmiş* olarak tarih, *olayları tarihlendirme* olarak tarih ve *geçmiş-i araştırma* ve *anlamlandırma* olarak tarih. Yani tarih; insanın mâzisini, insan eylemlerinin zaman olarak kaydedilmesini ve bütün bunların araştırılıp anlamlandırılmasını ifade etmektedir. Bu üç eylemin merkezinde insan ve insanın faaliyetleri yer almaktadır. Tarihçi ise bu işi kendine uğraşı alanı olarak seçen; bunlarla iştigal eden; genelde hemcinslerinin, özelde ise milletinin geçmişte yapıp ettiklerini *araştıran*; bununla da yetinmeyip aynı zamanda bunları *yorumlamak* suretiyle *anlamlandırma* gayretinde olan kişidir.

Tarihçi mesleğini icra ederken, asıl itibarıyla onun iki temel amaca sahip olduğu söylenebilir: Geçmiş-i/geçmişini öğrenme merakı, akla gelen ilk amacı olarak zikredilebilir. Aslında hemen hemen her insanda böylesine bir merak vardır. Genel olarak “Ben kimim?”, “Nereden geliyorum?” ve “Nereye gidiyorum?” gibi sorular herkesin zihnini az veya çok meşgul eder. Aslında bu sorulara felsefi metinler cevap verse de, tarih metinleri de sonuçları itibarıyla bunların cevaplandırılmasına önemli katkılarda bulunmaktadır. Zira insanın mâzisi, geçmişte yapıp ettikleri bilinmeden bu sorulara cevap verilemez. İşte tarihçi yaptığı iş münasebetiyle, elde ettiği tarihî veriler neticesinde bu suallere kendi alanı çerçevesinde cevaplar vermektedir. Yani insanın kim olduğu, nereden geldiği, nereye gittiği; kısacası bu yolculuğu sürecinde ne yapıp ne ettiği alan olarak tarihin ve tarihçinin meşguliyetine girmektedir. Nite-

kim tarihin ve tarihçinin katkıları olmadan bunlara herhangi bir cevap verilemez.

İkinci amaç ise geçmişte neler olup bittiğini öğrenmek suretiyle hâlihazır anlamaya çalışmaktır. Burada söz konusu olan aslında sadece anlamak değildir. Anlamanın ötesinde geçmişten ders almak da bir şekilde işin içine girmektedir. Böylece tarihçi yaptığı çalışmalarla geçmişte nelerin olup bittiğini kendi çağdaşlarına takdim etmek suretiyle, hâlihazır daha iyi anlama ve devamında ise geçmişten ders almalarına imkân sağlamaktadır. Geçmişten ders almak, “Nereye gidiyorum?” sorusuna verilen cevaba katkıda bulunmaktadır. Burada tarihçi, elbette bir kâhin ve müneccim veya daha modern bir kavramla bir toplum mühendisi rolü üstlenmemektedir. Böylesi bir iddia zaten sosyal bilimlerin mantığı ve ruhuyla da fazlasıyla çelişmektedir. Tarihçi, geçmişteki misallerden hareketle, yalnızca bugün ve yarın için bir yorum ve tahminde bulunabilir. Adı üzerinde tahmin iradî ve şahsidir. Bir kesinlik iddiasına da sahip değildir. İstikbâl, pek çok ihtimal ve nedenler dâhilinde vuku bulan/bulacak bir süreçtir. Tarihçi, bu gerçeğin farkında olduğu için de her zaman ihtiyatlı konuşmayı tercih eder.

Aslında çok daha farklı bir problemle de karşı karşıya olduğumuzu unutmamak gerekiyor. Şöyle ki, tarihçi mesleğini icra ederken böylesine bir faydacı, yani geçmişte icra edilen “hataları” ortaya koyarak hâlihazırdakilerin aynı hataları işlemelerine engel olmak düşünce ve gayretine sahip olma diye bir göreve sahip midir? Buna bağlı olarak üç soru daha tevdi etmek pekâlâ mümkündür: Bir, tarihçinin gündeme getireceği geçmişteki sözde “hatalar”, “kime” göre “nasıl” hatadır? İki, şayet bunlar hata ise ve bu hatadan da ders alınıyorsa tarihî süreç bundan etkilenmiyor mu? Üç, geçmişteki sözde hatalardan alınan her ibret ve dersin tarihî süreci başka bir yöne doğru şekillendirmesi gerekmiyor mu?

Kadîm tarihten beri takip edebildiğimiz kadarıyla tarihî süreçte cereyan eden ve genel itibarıyla hata olarak kabul edilen pek çok eylem ve davranış süregelmektedir. Bunların yok olmasından ve

azalmasından ziyade, daha da arttığı söylenebilir. Savaş, çatışma, isyan, katliam ve zulüm gibi olaylar her yerde ve zaman diliminde vuku bulmaktadır. Modern dünyada yaşanan bu olaylar, kadim dünyadaki örneklerini aratmayacak yoğunluk ve boyuttadır. Sadece bu paralelliklerden hareket edilirse dahi, hiç kimsenin hiçbir zaman geçmişteki hatalardan ders almadığı iddia edilebilir.

Kaldı ki geçmiş ve günümüzdeki hiçbir eylem hata olsun diye yapılmamıştır ve yapılmamaktadır. Başka bir ifadeyle, geçmişte cereyan eden ve tarihin araştırma alanına giren hiçbir eylem, sahibi tarafından hata kabul edilmemiştir. Aksine bunlar doğru bilindiği veya en azından o günkü şartlar hasebiyle elzem görüldüğü için icra edilmiştir. Bunların hata olduğu çok daha sonrasında, yılların ve hatta yüzyılların ardından kabul edilmekte ve yorumlanmaktadır veya en azından, ilgili karar ve fiilin neden olduğu “olumsuz” sonuçlara -bu olumsuzluklar da aynı şekilde indidir- ya şahit olunarak ya da öğrenilerek bunların “hata” olduğu iddiası yapılmaktadır. Yani sonuçtan, başka bir ifadeyle bugünden yarına, geriye giderek böylesi bir yorumda bulunuluyor. Netice itibarıyla günümüzde bizim hata diye vasıflandırdığımız bir icraat/eylem, fâilleri tarafından yapılması gereken doğru ve elzem bir davranış olarak görülmüştür.

Bütün bunlar, 1908 Jön Türk İhtilâli ile başlayan, Balkan Harbi'nin dâhil olduğu ve bu savaşın bir felaketle neticelendiği bir süreçle alakalıdır. İhtilâlle başlayan yeni dönemde ya icra makamında olan ve devleti doğrudan yönetenler veya geri planda kalarak dolaylı yollarla idarecileri yönlendirenler, ilgili karar ve icraatlarıyla bu sürecin şekillenmesine etkide bulunmuşlardır. Tabii ki Balkan Harbi'nin patlak vermesindeki nedenler sadece ve sadece 1908 Jön Türk İhtilâli'nin sonrasında içeride alınan kararlar ve akabindeki gelişmelerle sınırlı değildir. Bu savaşın çıkmasında etkili olan iç ve dış kaynaklı birçok neden bulunmaktadır. Bütün bu nedenleri “yatay boyut” ve “dikey boyut”ta ortaya çıkanlar şeklinde tespit etmek gerekirse; ihtilâl öncesindekileri “yatay”, sonrasındakileri ise “dikey” olarak ele almak mümkündür. İşte Balkan Harbi'nin

patlak vermesinde ve devamında bu savaşın bir hezimet ve felakete dönüşmesine doğrudan etkide bulunan Osmanlı iç dinamikleriyle alakalı nedenler, ihtilâlle başlayan yeni dönemin aktörlerinin karar ve icraatları neticesinde ortaya çıkmıştır.

O günkü yapı içinde bu icraatları yapanlar, böylesi bir felakete neden olabileceklerini hiçbir zaman akıllarından dahi geçirmemişlerdir. Devlet ve toplumun istikbâli için en uygun gördükleri ve bildikleri şekilde hareket etmişlerdir. Bunları yaparken de belli bir tarih bilgisine sahiptirler. Ayrıca yeni dönemin birinci derecedeki aktörlerinin önemli bir kısmı ya Balkan kökenli ya da o bölgede mülkî veya askerî görev yapmış şahıslardı. Coğrafyadaki yapıdan haberdardılar. Bütün bunlara rağmen Balkan felaketine ve hezimetine engel olamadıkları gibi; bu hadisenin yaşanmasına neden oldukları da pekâlâ iddia edilebilir.

Sonuçları itibarıyla tarihten ders alınması teoride güzel bir iddia olarak hep vardır ve var olmaya da devam edecektir. Bizim de görüşümüz, tarihin faydacı yönünün yine de akılda tutulması ve gündeme getirilmesidir. En azından, mâzinin hikâyesini bilmek “insana insan olduğunu” hatırlatır; bu duyguyu canlı tutar. Zira takip eden sayfalarda geçen mezâlîmle ilgili bilgileri okurken, “insanın insan olduğunu”n unutulmasının nelere mâl olabileceğini görebilirsiniz.

KONUNUN TAKDİMİ VE CEVABI ARANAN SORULAR

Balkan Harbi, Avrupa ve Osmanlı tarihinin en önemli gelişmeleri arasında yer almaktadır. Gerek askerî mahiyeti ve gerekse sonuçları itibarıyla Balkan Harbi neticesinde Osmanlı Devleti âdetâ dibe vurmuştu. Osmanlı, henüz daha devlet olmayı tamamlamamış küçük Balkan devletleri karşısında çok kısa bir süre içinde tam bir askerî hezimetle uğramıştı. Bu hezimetin bir neticesi olarak Balkan topraklarının hemen hemen tamamı kaybedilmiş; binlerce masum Müslüman öldürülmüş ve göçe zorlanmıştı. Kuşkusuz Balkan Harbi bu boyutuyla bambaşka bir dramdır.

Ayrıca bu savaş, sonuçları itibarıyla da Birinci Cihan Harbi sürecini hızlandırmış ve neticesine de etki etmiştir. Hatta etkileri başta Balkanlar olmak üzere Türkiye'yi de siyasi, nüfus ve kültürel yapı olarak yeniden şekillendirmiştir. Özetle Balkan Harbi herkes için ve her açıdan tam bir milattır.

Böylesine bir önemi haiz olan Balkan Harbi'nin nedenlerini genel Osmanlı tarihi içinde; hatta daha gerilerde Avrupa Ortaçağ tarihinde ve Balkan coğrafyasının kendine has şartlarında aramak mümkündür. Aşağıdaki sayfalarda da izah edildiği gibi, Balkan Harbi Şark Meselesi bağlamında ele alındığında çok daha uzun ve karmaşık bir sürecin neticesinde patlak vermiştir denilebilir. Fakat doğrudan nedenleri ise kısmen daha yakın bir dönemde, 1908 Jön Türk İhtilâli'yle başlayan süreçte oluşmaya başlamıştır. Devletin çözülme sürecini durdurabilmek ve muhtemel kötü bir sona engel olabilmek için ortaya çıkan Jön Türklerin, bu yoldaki tek reçeteleri mutlakî yönetimin yerine meşrutî yönetimin yeniden tesis edilmesiydi. Bu sayede Anadolu'daki Ermeni bağımsızlık hareketleri ve Balkanlardaki ayrılıkçı Bulgar, Sırp ve Yunan hareketleri meşrutî yönetim altında bu davalarından geçecekler; devletin şemsiyesi altında yaşamaya devam edeceklerdi. Nitekim meşrutî yönetime tekrar geçilmesiyle devletin kurtulacağına inanan Jön Türkler, Sultan II. Abdülhamid'e (1876-1909) karşı mücadele başlatmışlardı. 1908 yılında gerçekleştirdikleri ihtilâl neticesinde II. Abdülhamid'i mağlup etmişlerdi.

II. Abdülhamid'in kolayca mağlup edildiğini gören Jön Türkler, aslında var oluşlarını borçlu oldukları bu kadîm düşmanlarından nihaî olarak kurtulma gayelerinden vazgeçmemişlerdi. Sadece uygun şartlar ve zaman için biraz daha beklemeleri gerekiyordu. Bekledikleri fırsat, 13 Nisan 1909'da patlak veren 31 Mart Vak'ası'yla ayaklarına gelmişti. Gerçekten kimler tarafından, niçin ve nasıl çıkartıldığı hâlen tartışmalı olan 31 Mart Vak'ası'nın neden olduğu fiilî durumdan istifade ederek Sultan Hamid'i tahttan indirmişlerdi. Sultan'ın tahttan indirilmesinde önemli bir yere sahip olan Hareket Ordusu'nun bünyesinde Sırp, Bulgar ve Yunan komita-

cılarının bulunması da manidardır. Bu şekilde Jön Türkler, uzun bir mücadele neticesinde hem Meşrutiyet'e yeniden geçilmesini sağlamışlardı, hem de kadim düşmanları II. Abdülhamid'i tahttan indirerek merkezleri Selanik'e sürgün etmişlerdi. Böylece devleti Sultan Hamid'den kurtardıklarını ve bundan sonra her şeyin daha güzel olacağını zannediyorlardı. Fakat kazın ayağı hiç de öyle değildi. Gelinen noktanın, aslında Balkanlar ve Selanik için sonun başlangıcı olduğu çok geç fark edilecekti. Yani Balkan Harbi, bu güzel rüyanın sonu olmuştu.

1908 İhtilâli sonrasında böylesine bir hezimet ve felaketin yaşanmasının yakın nedenleri dikey boyutta Jön Türklerin/İttihâdçuların ihtilâl sonrasında yaptıkları bazı icraatlarla alakalıdır. İttihâdçılar, öncelikle Abdülhamidi yönetimi tasfiye etme gayretine girişmişler; siyaset ve askeriyeye doğrudan karışmaya başlamışlardı. Siyasette istediklerini elde edebilmek için kendi taraftarlarından subayları, dolayısıyla askeriyeyi bir araç olarak kullanmışlardı. Bu durum iç siyasette aşırı bir siyasallaşmaya, ordu içinde ise hizipleşmelere yol açmıştı. Hizipleşmenin bir sonraki aşaması ise iç kavgalardı. Gruplar arasındaki siyasi rekabet ve kavgalar, hem günlük hayatta hem siyasette hem de ordu içinde kıyasıya sürmüştü.

İstanbul'da bunlar yaşanırken Balkanlardan da hiç iç açıcı haberler gelmiyordu. Meşrutî yönetime yeniden geçilmesi ve II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi, Jön Türklerin zannettikleri gibi Balkanlardaki ayrılıkçı hareket ve çatışmaları bitirmemiş; aksine bunları daha da artırmıştı. Zaten öteden beri kırılğan ve hassas olan Balkanlar, bu gelişmelerin ardından daha da problemlili bir hâle gelmiştir. Nitekim Meşrutiyet'in neden olduğu olumlu hava fazla sürmemiş; herkes kendi gizli gündemini, siyasi projesini ve hedefini gerçekleştirme gayretine girişmişti. Genel ahvali vahim kılan son gelişme ise bütün bunlardan cesaret alan Balkan devletlerinin Osmanlı topraklarını paylaşma isteklerini artık telaffuz etmeleri ve bunun gereği olarak ittifâk arayışlarını başlatmalarıydı. Nitekim aradan fazla bir zaman geçmemiş, ittifâklarını sağlayarak saldırıya geçmişlerdi. Bütün bu gelişmeler yaşanırken, yeni dönemin yeni

yöneticileri yaklaşan bu felaketi bir türlü fark edememiş ve buna karşı gerekli tedbirleri alamamışlardı.

Devleti kurtaracak sihirli yönetim olarak görülen Meşrutiyet'e geçilmesinden takriben dört yıl, amansız düşman Sultan II. Abdülhamid'den kurtulduktan aşağı yukarı üç yıl sonra her şey altüst olmuş; Balkanlarda âdeta bir fırtına, bir kasırga kopmuştu. Neticesinde Osmanlı Devleti, Balkan Harbi'nde ağır bir mağlubiyet aldı. Çok büyük toprak ve insan kaybı dışında, aynı zamanda 624 yıllık bir imparatorluğun bütün itibarı âdeta yerle bir olmuştu. Bundan dolayı Balkan Harbi'ni Osmanlı'nın küçük kıyameti olarak -büyük kıyameti 1914-1918 Birinci Cihan Harbi'dir- görmek mümkündür.

Balkan Harbi, Osmanlı Devleti'nin nihaî olarak yıkılması sürecinde Balkan ve Avrupa topraklarının tasfiye edilmesinde, hatta dönemin yerli ve yabancı kaynaklarının ifadesiyle de "Şark Meselesi"nin çözülmesinde önemli bir fonksiyon görmüştür. Daha sonra patlak veren Birinci Cihan Harbi ise Arabistan topraklarının bölünmesini sağlamıştır. Osmanlı Devleti'nin yıkılmasında ve elindeki son toprakları kaybetmesinde bu iki savaş birbirini tamamlar şekilde cereyan etmiştir. İki savaşın ardından çekirdek coğrafya Anadolu ancak elde tutulabilmiş ve burada Cumhuriyet Türkiye'si kurulmuştur.

Kısaca çerçevesini çizdiğimiz bu çalışma, ağırlıklı olarak şu üç önemli soru ve bunlara verilen cevaplarla istifadenize sunulmaktadır:

Birinci soru, *Balkan Harbi'nde ne oldu?* Bu ilk soruda, daha ziyade doğrudan savaşın akışıyla alakalı gelişmeler ele alınmaktadır. Savaşın seyrine ve savaşta nelerin yaşandığına, cephe ve cephe gerisindeki gelişmelere, özellikle de sivil halkın gördüğü baskı ve zulümlere temas edilmektedir. İkinci soru, *bu savaş niçin/nasıl kaybedildi?* Burada savaşın kaybedilmesinin nedenleri üzerinde durulmaktadır. Askerî, siyasi ve sosyo-psikolojik gibi çeşitli açılardan nedenler ve ilgili gelişmeler tespit edilmektedir.

Üçüncü soru, *Balkan Harbi neden böyle sonuçlandı?* Bu soru çerçevesinde, savaşın bir felaket ve hezimete dönüşmesinin ardında yatan söz konusu siyasi, kültürel, dinî ve sosyo-psikolojik gibi temel etkenlerin detaylarına inilmektedir. Bu soru kapsamında değinilen hususlar, aslında Balkan Harbi'nin çok öncesinde uzun bir süreç zarfında yatay boyutta cereyan eden olaylardır. Balkanlar, Osmanlı tarihi ve Avrupa ile alakalı olan bu hususlar, konu bütünlüğünün anlaşılmasında oldukça önemlidir. Bundan dolayı çalışmanın ilk ana başlığı bu konuya ayrılmıştır.

Ayrıca, Balkan Harbi'nin Avrupa kamuoyu tarafından nasıl algılandığı ve Avrupalı büyük devletlerin bu süreçte nasıl bir siyaset takip ettikleri de irdelenmektedir. Söz konusu bu yaklaşımların tespit edilmesi, Balkan Harbi'nin ve akabinde yaşanan hezimetin anlaşılmasında önemli bir boşluğu dolduracaktır. Zira aşağıdaki bölümlerde de temas edildiği üzere Balkan Meselesi'nin ve Balkan Harbi'nin şekillenmesinde Avrupalı büyük devletlerin takip ettikleri siyaset ve diplomasinin doğrudan etkisi olmuştur. Konu bütünlüğü açısından bunlara da değinilmektedir.

KONU HAKKINDAKİ ÇALIŞMALAR

Balkan Harbi hakkındaki bu çalışmamızın hazırlanmasında Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden ve Alman Askerî Arşivi'nden istifade edilmiştir. Ayrıca farklı tarihlerde yayınlanan Alman, Rus, İngiliz, Fransız ve Avusturya başta olmak üzere diğer Avrupa devletlerinin dışişleri bakanlıklarının vesikaları da kullanılmıştır. Birinci dereceden kaynaklar arasında özellikle de Avrupalı büyük devletlerin konuyla alakalı vesikaları, Balkan Harbi süreci, ittifakların oluşması ve devamında takip edilen siyasetlerle savaşın seyri hakkında çok önemli bilgi ve diplomatik yorumları ihtiva etmektedir. Bu konu hakkında kaleme alınan çalışmalardan farklı olarak, ilk defa bu çalışmada Düvel-i Muazzama'nın hemen hemen tamamına yakını yayınlanan hâriciye belgelerine yer verilmiştir.

Döneme şahitlik etmiş birçok devlet adamı, subay ve gazetecinin hatıratı eserimizin telifinde kullanılmıştır. Özellikle de

Osmanlı ve Alman sivil-askerî zevatın hatıraları konu hakkında zengin bilgi ve yorumları gündeme getirmektedir. Savaş sırasında Osmanlı ordusunda görevli komutan ve subayların kaleme aldıkları hatıratlar, savaşın neden kaybedildiği noktasındaki ilgili sorulara cevap vermede önemli bilgi veya iddialar ile yorumlara sahiptirler. Bunlardan bazıları Abdullah Paşa, Zeki Paşa, Pertev Paşa, Mahmud Muhtar Paşa, Ali İhsan Sâbis Paşa, Hasan Tahsin Paşa ve Selanikli Bahri gibi birçok önemli komutan ile subaylardır. Ayrıca Osmanlı ordusunda görev yapan Alman subayların hatıralarından da istifade edilmiştir. Savaş günleri hakkında hatıralarını kaleme alan Loti, Troçki, Feldmann ve Lauzan gibi bazı yabancı gazeteciler ile Ahmed Hilmi, Cemaleddin Efendi ve Mehmed Selahaddin gibi sivil şahsiyetlerin hatıraları aynı şekilde önemlidir.

Genelkurmay'ın yayınladığı *1912-1913 Balkan Harbi*, Aram Andonyan, Richard Hall, Y. Hikmet Bayur, Ziya Nur Aksun, İsmail Hami Danişmend, Mithat Sertoğlu ve E. Ziya Karal'ın kaleme aldıkları Balkan Harbi hakkındaki kitapları ile Osmanlı tarihi kitaplarının ilgili bölümleri Balkan Harbi'nin genel seyri hakkında önemli bilgileri ihtiva etmektedirler. Ayrıca konu hakkında yapılan bazı yüksek lisans ve doktora tezlerinden istifade edilmiştir. Balkan Harbi'nin 100. yılı münasebetiyle özel sayı çıkaran aktüel dergiler başta olmak üzere, bazı akademik dergilerde Balkan Harbi üzerine yayınlanan makalelere de başvurulmuştur.

Bütün bunların dışında dönemin Osmanlı, Alman ve Avusturya gazeteleri de müracaat edilen kaynaklar arasında yer almaktadır.

Bu şekilde başta Türkçe, Osmanlıca, İngilizce ve Almanca olmak üzere birçok akademik ve aktüel yayınlardan istifade etmek suretiyle kaleme aldığımız *Ve Selanik Düştü*, tipik bir savaş tarihi kitabı değildir. Kitabın bu konu hakkındaki diğer çalışmalardan temel farkı, savaşın kaybedilmesinin nedenlerinin iç ve dış dinamikler olmak üzere çok geniş bir bakış açısından ele alınmasıdır. Özellikle iç ve dış siyaset bağlamı, ilk defa bu çalışmayla gündeme getirilmektedir.

BALKANLARIN “BALKANLAŞMASI”NIN SOSYO-KÜLTÜREL TEMELLERİ: FELAKETİN YATAY BOYUTU

Her şey küçük bir uç beyliği olarak tarih sahnesine çıkan Osmanlıların/Türklerin/Müslümanların Balkanları kendilerine fetih alanı olarak seçmesiyle ve Balkanlara, yani Batı Avrupa'nın arka bahçesine veya eşiğine ayak basmasıyla başlamıştı. Osmanoğulları, kısa bir süre zarfında bu yarımadanın önemli bir kısmını fethederek çok sağlam bir hâkimiyet tesis etmişlerdi. Böylece Osmanlı, Anadolu ile birlikte bir Balkan devleti de olmuştu. Balkanlardaki bu Osmanlı/Türk/İslâm hâkimiyeti, -aynı zamanda “*Osmanlı Barışı*” olarak da adlandırılmaktadır- takriben 500 yıl devam etmiştir. Osmanlı Barışı, sadece Balkanlar için geçerli değildir, genel bir tabir olarak Osmanlı Devleti'nin hâkim olduğu geniş coğrafyadaki barış ve istikrarı da ifade etmektedir. Osmanlı Devleti'nin 500 yıllık Balkan hâkimiyeti ve barışı kendi başına önemli bir tarihî hadise ve olgu olmakla birlikte, Balkanların Osmanlı tarihindeki yerini gösteren dört önemli özelliği daha bulunmaktadır:

1402 Ankara Savaşı sonrasında dağılma eşiğine gelen devletin ancak Balkanlarda ayakta kalabilmesi ve buradan tekrar ayağa kalkması birinci özelliğidir. I. Bayezid'in (1389-1403) Timurlenke (1370-1405) mağlup ve esir olmasının ardından Anadolu'daki beylikler tekrar canlanmış ve Osmanlı Devleti'nin Anadolu'daki hâkimiyeti sona ermişti. Devletin elinde sadece Balkan toprakları kalmıştı. I. Mehmed'in (1413-1421) kardeşleriyle girdiği iktidar

mücadelesini kazanmasının ardından Osmanlı, Balkanlarda yeniden ayağa kalkarak âdeta küllerinden doğmuştur.

İkinci hususiyeti, Osmanlı'nın Batı Avrupa'ya karşı girdiği fetih seferlerinde Balkanların önemli bir üs ve merkez olmasıydı. Balkanlardaki hâkimiyetini sağlam temeller üzerine tesis eden Osmanlı Devleti, Katolik Avrupa'ya yönelik fetih hareketini sürdürmüş ve Batı Avrupa'nın kapısı Viyana'nın surlarına dayanmıştı. Buradan Katolik Avrupalıları tehdide devam etmişti. Fakat Avrupa'ya yönelik Osmanlı/Türk tehdidi, başarısız *1683 Viyana Muhasarası*'nın ardından sona ermişti. Osmanlı'nın bu şehri düşürememesinden cesaret alan Avrupalılar, karşı saldırıya geçerek Osmanlı coğrafyasını tehdit etmeye başlamışlardı. Yani roller artık tamamen değişmiş; Osmanlı tarafı müdafaa, Avrupa ise taarruz eden taraf olmuştu. Osmanlı'nın bu şekilde Avrupa'dan geri çekilmeye başlaması, 1912 Balkan Hezimetini sürecini belirlemiş ve şekillendirmiştir.

Ekseriyetle Balkan kökenli Hıristiyan çocukların devşirilerek sisteme kazandırılması, tespit edilmesi gereken üçüncü özelliğidir. Bu coğrafyadan devşirilen pek çok kişi; devlet adamı, ilim adamı ve asker olarak Osmanlı devlet sisteminde görev almıştır. Bu şekilde yetişen Balkan kökenli zevat, çeşitli alanlarda Osmanlı hizmetinde bulunmuş ve Osmanlı tarihine geçmiştir. Bu aynı zamanda karşılıklı bir alışveriş, dolayısıyla ortak bir kültür ve medeniyet havzasının oluşması anlamına gelmekteydi. Böylece Balkan coğrafyası ve milletleri, Osmanlı'yı genel anlamda ayakta tutan, onu zenginleştiren önemli kaynaklardan biri olmuştur ki, Osmanlı Devleti'nin bir Balkan devleti olduğu tespiti buraya istinat eder.

Balkanlar hakkında belirtilmesi gereken son hususiyet ise bu coğrafyanın Osmanlı Devleti'nin üzerine bina edildiği ve kuvvet aldığı dört önemli çekirdek coğrafyadan biri olmasıydı. Sırasıyla Anadolu, Balkanlar, Kırım ve Arabistan Osmanlı Devleti'ni gerek coğrafi, gerek beşerî ve gerekse kültür olarak teşkil eden, besleyen olmazsa olmaz dört ana toprak parçasıydı. Bunlardan ilk etapta Kırım'ın ve ardından Balkanların kaybedilmesiyle Osmanlı Devleti

ciddi travma ve kırılmalar yaşamıştır. Bu travmalar daha sonraki süreci de olumsuz etkilemiştir. Var olanı elde tutma endişesi, devletin bundan sonraki siyasetini muhteva ve tarz olarak belirlemiştir. En sonunda çekirdek coğrafyalardan sadece Anadolu, bugünkü sınırlarıyla Cumhuriyet Türkiye'si olarak ancak elde tutulabilmişti. Osmanlı mirası üzerine kurulan Türkiye dahi bu süreçte yaşanan travmalardan etkilenmiştir.

Osmanlı ve Türk tarihi açısından böylesine bir önemi haiz olan Balkanların kaybedilmesi ve bunun bir finali olan Balkan Hezimetî'nin yaşanmasını belirleyen sürecin altyapısını teşkil eden ve "Balkan Barışı"ndan "Balkanlaşma"ya doğru evrilen gidişatı teşkil eden üç temel husus bulunmaktadır: Balkanların coğrafî, tarihî ve nüfus yapısı; Şark Meselesi, Avrupa'daki gelişmeler ve Osmanlı'nın durumundaki değişimler. Bunlar, aslında aynı zamanda Balkan Harbi'nin yatay boyuttaki nedenleri olarak da adlandırılabilir. Yatay boyut, ele alınan konunun vuku bulmasına kadar geçen sürece altyapı veya zemin hazırlayan önemli gelişmelerin bütününe verilen isimdir. Bunlara nedenlerin nedeni ya da nedenlerin kaynağı da denilebilir. Her biri kendi içinde bağımsız önemli konular olmakla birlikte, böylesine bir kurgu çerçevesinde Balkanların kaybedilmesi sürecini de makul ve doğru bir şekilde izah edebilmektedirler. Bunların ilki doğrudan Balkan coğrafyasıyla alakalıdır.

BALKANLARIN COĞRAFİ, TARİHİ VE NÜFUS DURUMU:

BALKANLARDA OLUŞAN KIRILGAN YAPI

Milletlerin tarihleri, üzerinde buldukları coğrafyanın durumundan ve şartlarından etkilenir. Bir bölgenin dağlık ya da çöl ve denizlerle çevrili olması veyahut çok önemli bir geçiş güzergâhında bulunması, orada meskûn halkın tarihî tecrübesini ve dolayısıyla tarih sahnesindeki rolünü belirleyebilmektedir. Bu tespitte tipik örneklerden biri Balkanlar ve Balkanlarda yaşayan milletlerin tarihleridir. Kadîm tarihten günümüze kadar gelen süreçte bu bölgede boy gösteren milletlerin tarihleri bazı istisnalar dışın-

da benzer özellikler taşımakta ve belli aralıklarla âdeta tekerrür etmektedir. Balkanlardaki bu durumun nedenleri üç alt başlık şeklinde ele alınmaktadır.

Coğrafyanın Zorluğu ve Önemi: Balkanlar Cazibesi

Sarp ve ormanla kaplı dağ anlamına gelen “Balkan”¹ kelimesinden türetilen Balkanlar, ismiyle müsemma; tam olarak örtüşen ilginç bir coğrafi yapıya sahiptir. Söz konusu dağlık bölge belli başlı dört dağ silsilesine sahiptir: *Dinar Alpleri*, kuzeybatıdan Adria Denizi’ne paralel olarak, güneye doğru Arnavutluk üzerinden Yunanistan’ın içlerine kadar uzanmaktadır. Romanya’nın kuzeyinden güneye doğru uzanan *Karpatlar*, Tuna Nehri’ne yaklaşınca batıya dönmektedir. Bulgaristan’ı batıya doğru ikiye bölen *Balkanlar*, üçüncü önemli sıradağdır. Dördüncü silsile olan *Rodoplar*, Balkanların batısından güneye indikten sonra doğuya kıvrılarak Trakya’nın kuzeyinden Türkiye yoluyla Karadeniz’e kadar inmektedir.

Kuzeyden güneye ve doğudan batıya uzanan bu sıradağlar, Balkanları üzerinde farklı halk gruplarının yaşayabileceği küçük bölgelere ayırmaktadır. Bu durum, bölgede meskûn nüfus yapısını ve daha da önemlisi kültürel dokuyu şekillendirmiştir. Bir defa bu sarp ve sıradağlar, yerleşik halkların birbirleriyle olan irtibatlarına; birbirleriyle kaynaşıp homojen bir yapı oluşturmalarına; siyasi, iktisadi ve kültürel birliktelik sağlamalarına engel olmuştur. Bundan dolayı her topluluk yerleştiği bölgede kendi millî kültürünü, iktisadi sistemini ve siyasi otonom yapısını teşkil etmek zorunda kalmıştır.² Böylece Balkan Yarımadası üzerinde iç içe geçmiş etnik ve kültürel adalar ortaya çıkmıştır. Balkanlardaki bu adalar, geçmişte belli aralıklarla cereyan eden bütün etnik ve

1 Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, Dersâdet 1317, s. 275.

2 Steven W. Sowards, *Moderne Geschichte des Balkans*, Seuzach 2004, s. 23.

kültürel temizliklere rağmen bugün de belli nispette varlıklarını sürdürmektedirler.

Bu şekilde Balkanların geneline hâkim üst bir kültür havzasının oluşmasından ziyade, her iç bölgenin kendine has etnik ve kültür yapısı meydana gelmiştir. Daha sonraki dönemlerde bölgede suni sınırlara sahip modern millî devletler inşa edilse de bunlar, hiçbir zaman homojen bir millî devlet olamamışlardır. İç içe geçmiş karışık etnik yapı, kesin sınırlarla ayrılmış böylesi millî devletlerin önündeki en önemli engeli teşkil etmiştir/etmektedir. Çünkü ya kendi suni sınırları içinde farklı etnik unsurlar ya da rakip devletin sınırları içinde kendi milletinden gruplar bir şekilde kalmıştır. Bu devletler “aşırı” bir milliyetçilik söylemine sahip olsalar da, belli aralıklarla bu uğurda her türlü etnik ve kültürel temizlik yapsalar da ve resmî olarak diğer halkları inkâr etseler de, kendi sınırları içinde istedikleri kültür, din ve dil birliğini de bir türlü sağlayamamışlardır. Sağlayamazlar da... Zira işaret edilen mevcut coğrafi yapı bu tür etnik ve kültürel adaların oluşmasına ve kemikleşmesine neden olmuştur.

Balkanlardaki bu durum iki şekilde, hem olumlu hem de olumsuz olarak değerlendirilebilir: Şöyle ki, bu coğrafyadaki çok kültürlü yapı bir zenginlik ve kudret kaynağı olarak görülebileceği gibi, aynı zamanda bir kültürel karmaşa ve kırılgnlık olarak da değerlendirilebilir. Bu tespitin en güzel delili Osmanlı tarihidir. Osmanlı Devleti'nin klasik döneminde Balkanlardaki bu durum bir zenginlik olarak Osmanlı sistemine olumlu etkide bulunurken, aynı yapı daha sonraki çözülme sürecinde tam tersine çeşitli karmaşa ve çatışmalara yol açmış; devleti ciddi bir şekilde meşgul eden pek çok meselenin de kaynağı olabilmıştır. Bu ikinci dönemde Balkanların istikrarsızlaşmasının ve belli aralıklarla iç çatışmaların yaşanmasının nedenlerinden birinin, bu karmaşık etnik ve kültürel yapının olduğu söylenebilir.

Balkan coğrafyasının tarihini belirleyen diğer coğrafi özelliği, üç kıtanın kesiştiği kavşak bir noktada bulunması ve tipik bir koridor olmasıdır. Balkanlar; Asya, Afrika ve Avrupa'yı bir araya getiren, bu iki kadim kıtayı Avrupa'ya bağlayan önemli bir koridor olma özelliğine sahiptir. Nitekim tipik bir geçiş koridoru olmasından dolayı Balkanlar, “*farklı halk ve kültürlerin karşılaştıkları bir sınır bölgesi*” olmuştur.³ Bu özellik Balkanların, öteden beri hareketli, sürekli çeşitli çatışma ve değişmenin/dönüşmenin yaşandığı bir tarihî sürece sahip olmasına yol açmıştır.

İmparatorlukların Mücadele Alanı: Kültürel/Dinî Ayrışmanın Sınırı Balkanlar

Balkanların mevcut coğrafi durumu, bölgenin jeo-stratejik önemini artırsa da, buraya sahip olmak isteyen yabancı devletlerin mücadele alanı hâline gelmesine sebep olmaktadır. Nitekim Avrupadan Asya'ya; tersine Asya'dan Avrupa'ya hâkim olmak isteyen merkezî imparatorlukların kesişme ve çatışma noktaları Balkanlar olmuştur. Bu bağlamda sırasıyla Roma-Pers, Batı Roma-Doğu Roma, Osmanlı-Habsburg ve Osmanlı-Rus mücadelesi bölgenin tarihî sürecini etkilemiştir. Bu mücadele süresince Balkanlara ekseriyetle Batı Roma İmparatorluğu, Doğu Roma İmparatorluğu ve Osmanlı Devleti gibi önemli merkezî yabancı cihan devletleri sahip ve hâkim olmuşlardı. Böylece Balkanlar uzun süre yabancı büyük devlet ve imparatorluklar tarafından yönetilmiştir.

İlginçtir, bu merkezî yabancı yönetimlerin sona ermesinin ardından başlayan geçiş dönemlerinde ortaya çıkan bölgesel devletler, mahallî anlamda doğan otorite boşluğundan istifade ederek asil sahipleri olarak gördükleri topraklara nüfuz etmek istemişlerdir. Bu iddia ve gayret ise çeşitli bölgesel çatışma ve ayrışmalar anlamına gelmekteydi. Böylece başlayan iç mücadeleler, dışarıdan gelen başka bir yabancı kuvvetin bölgeyi hâkimiyeti altına almasıyla ancak sona erebiliyordu. Bu tarihî tecrübe bize, ilginç bir şekilde Balkanlarda

3 Edgar Hösch, *Geschichte des Balkans*, Münih 1988, s. 19.

barışın ancak dışarıdan bölgeye hâkim olan yönetimler tarafından sağlanabildiğini göstermektedir.

Osmanlı hâkimiyeti öncesinde de Balkanlarda böylesine bir otorite boşluğu ve bunu doldurmaya matuf bölge devletleri arasında bir çatışma ve mücadele vardı. Ortaçağ Hırvat, Sırp, Boşnak ve Bulgar krallıkları arasındaki bu mücadele, hiçbir zaman Balkanların tamamına hâkim olan büyük bir Balkan devleti veya birliği çıkaramamıştır. Anadolu'dan gelen Türkler, bu Balkan devletlerini mağlup ederek Balkan birliğini sağlamayı son kez başarmış ve dolayısıyla da bir Balkan devleti özelliğini kazanmıştır.

Balkanlardaki bu karmaşık etnik yapıyı daha da hassas hâle getiren diğer bir tarihî hadise, 4. yüzyılda Roma İmparatorluğu'nun Doğu ve Batı şeklinde ikiye bölünmesi olmuştur. Roma İmparatoru I. Theodosius (379-395) ölümünden kısa bir süre önce, 395 yılında Roma İmparatorluğu'nu iki oğlu arasında Batı ve Doğu Roma İmparatorluğu olarak ikiye ayırmıştır. I. Theodosius, bu bölünmeyi yaparken ana hatlarıyla Drina Nehri hattı boyunca, Karadağ sahillerinden Sava Nehri'nin Tuna Nehri'ne kavuştuğu çizgiyi esas almıştır.⁴ Bu hattın batısına ve kuzeyine Batı Roma, doğu ve güneyine ise Doğu Roma İmparatorluğu denilmiştir. Siyasi bir karaktere sahip olan bu bölünmeye dinî ve kültürel bir hüviyet kazandıran, dolayısıyla da bölünmeyi daha da derinleştiren ve kalıcı kılan gelişme Hıristiyanlığın 1054 yılında Katolik ve Ortodoks olarak resmen ikiye ayrılmasıdır. Ayrılmanın nedeni geçmişten beri gelen teolojik tartışmalar neticesinde papa ve patriğin birbirlerini aforoz etmeleriydi.⁵ Ayrışma ve restleşme neticesinde Katolik Kilisesi'nin merkezi Roma, aynı zamanda Batı Roma İmparatorluğu'nun, Ortodoks Kilisesi'nin merkezi Konstantinopolis ise Doğu Roma İmparatorluğu'nun başşehri olmuştur.

4 İmmanuel Geiss, *Der Jugoslawienkrieg*, Frankfurt 1993, s. 18.

5 Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, Burcu Çığman/Elif Topçugil/Kudret Emiroğlu/Suat Kaya (Trc.), Ankara 2006, s. 358-359.

Roma İmparatorluğu ve Hıristiyanlığın ikiye bölünmesiyle ortaya çıkan bu siyasi ve kültürel hat, basit bir bölgesel sınır olmaktan daha ziyade, zamanla Avrupa'nın iki medeniyet ve kültür havzasına/alanına ayrılmasına da yol açmıştır. Bu çizgiyle birlikte Latin-Katolik Batı ve Slav-Ortodoks Doğu olmak üzere iki ayrı Avrupa; Batı Avrupa ve Doğu Avrupa ortaya çıkmıştır. İlginçtir, Avrupadaki tarihî ve kültürel yapılar bu ayrılmaya göre oluşmuş ve şekillenmiştir. Örneğin Batı Avrupa, sırasıyla; aslında keşif olmayan Coğrafi “Keşifler”, Rönesans, Reform, Aydınlanma, Sanayi İnkılabı ve Fransız İhtilâli gibi önemli gelişmeleri yaşayarak bugünkü modern Avrupa hüviyetini kazanırken; bunları yaşamayan Doğu Avrupa bambaşka bir tarihî süreci yaşamıştır. Doğu Avrupa, Batı Avrupadan kopmuş ve doğu kökenli devletlerin hâkimiyetinde kalmış; tarih ve kültür tecrübesi de buna göre şekillenmiştir. Eğer bugün iki Avrupadan bahsediliyorsa, bunun temel nedeni işte bu bölünme ve akabinde cereyan eden tarihî tecrübedir.

Söz konusu bölünme Balkanları da fazlasıyla etkilemiştir. Balkan nüfusunun önemli bir kısmını teşkil eden Güney Slavlarının farklı milletlere ayrılmasında ve bunların milli kimliklerinin oluşmasında bu süreç belirleyici olmuştur. Roma merkezli Katolikleştirilen Slavlar, Sloven ve Hırvat isimlerini almışlar ve Vatikan'a bağlanarak Latin Batı medeniyet havzasının nüfuzu altına girmişlerdir. Buna karşın Konstantinopolis merkezli Ortodokslaştırılan Slavlar, Sırp ve Karadağlı adıyla Doğu Roma'nın, yani Bizans'ın başşehri Konstantinopolis'e bağlanmışlar ve kültürel olarak Bizans-Grek etkisine dâhil olmuşlardır. Bugünkü Bosna'da meskûn olan Slavlar ise ne Katolik ne de Ortodoks olmuşlar; çok farklı bir Hıristiyan yorumu olan Bogomil mezhebini kabul etmişlerdir. Bu şekilde ayrılan Boşnaklar, bölgedeki Katolik ve Ortodoks krallıklarının arasında sıkışıp kalmış ve sapkın olarak kabul edilen mezheplerini değiştirmeye zorlanmışlardır.

Balkanlardaki bu ikili etnik ve kültürel yapı, Osmanlıların/Türklerin/Müslümanların bölgede boy göstermesiyle birlikte daha da çeşitlenmiş ve çetrefilleşmiştir. Balkanları kısa bir süre zarfında

sınırlarına katan Osmanlı Devleti, bölgedeki kurumsal ve kültürel yapıyı kendine göre yeniden şekillendirmiştir. Yeni yönetimle birlikte Arnavutların ve Boşnakların önemli bir kısmının Müslüman olması ve devlet siyaseti olarak Anadolu'dan bölgeye Türk göçlerinin yapılması Balkanlardaki nüfus yapısını da etkilemiştir ve Müslümanlar artık bölgenin en etkin unsuru olmuşlardır. Böylece Balkanların büyük karesi Ortodoks Sırp, Grek ve Bulgar; Katolik Hırvat ve Müslüman Boşnak, Arnavut ve Türk etnik ve kültürel yapı olarak ortaya çıkmıştır.

Balkanlardaki din merkezli Katolik, Ortodoks ve İslâm tercihi/ayrışması, taraflar arasında çok uzun süren kanlı çatışma ve savaşları beraberinde getirmiştir denilebilir. Aslında bu durum Müslümanların bölgede görülmesinden çok daha öncesine kadar gitmektedir. Avrupalı pagan milletlerin Hıristiyanlaştırılması ve Katolik devletler ile Ortodoksların kendi mezheplerini yayma çabası neticesinde birbirleriyle kıyasıya savaşmış ve karşılıklı kanlarını akıtmışlardır. Bu din/mezhep mücadelesi, Balkan tarihinde günümüze kadar gelen olumsuz etkilere neden olmuştur.

Katolik-Ortodoks çatışmasıyla ve nefretiyle alakalı en önemli gelişmelerden biri 1204'te Konstantinopolis'te yaşananlardır. Katolikler, Kutsal Topraklar'ı Müslümanların elinden almak için 1204 yılında düzenledikleri Haçlı Seferleri'nde Ortodoks Doğu Roma İmparatorluğu'nun başşehri Konstantinopolis'i yağmalamış, Katolik ikonlarını kırmış, kiliseleri yakmış ve din kardeşleri Ortodoksları katletmişlerdi.⁶ Balkanlardaki Katolik-Ortodoks mücadele ve çatışmasının boyutunu gösteren diğer bir kanıt ise Ortodoks Rumların "*Romadaki Papa'nın başlığını görmektense Osmanlı kavuğunu görmeyi yeğlerim*" ifadesidir. Bu ifadenin başka bir şekli ise şu şekildedir: "*Türklerin sarığı, Latinlerin şapkasından evladır.*"⁷

6 Davies, *Avrupa Tarihi*, s. 388.

7 Bizantist Lukas Notaras'a atfedilen bu ifadeyi, Yunan tarihçi Pavlos Tzermias kitabında zikretmekle birlikte, bunun gerçekte söylenip söylenilmediğinin tartışmalı olduğunu belirtmektedir. Fakat yine de Roma ile Bizans arasında yüzyıllar boyu süren çekişmeler, Katolik ve Orto-

Gerçekten de Balkan Ortodoksları, Latin Katolik tehlikesine karşı Osmanlı himayesine sığınmışlar ve böylece uzun bir sükûnet ve yenilenme dönemi yaşamışlardır. Boşnaklar ve Arnavutlar ise Müslüman olup yeni hâkim güce katılarak bölgedeki varlık ve konumlarını sağlamlaştırabilmiş, genel Osmanlı sisteminin en önemli aktörleri arasına katılmışlardı. Böylece tarihlerinde en istikrarlı dönemi Osmanlı himayesi altında yaşamışlardır.

Fakat Balkanlardaki Osmanlı hâkimiyetinin sona ermesi, bölgedeki Osmanlı bakiyesi Türkler; Arnavutlar başta olmak üzere Boşnaklar ve diğer Müslüman halklar için sonun başlangıcı olmuştur. Balkanların yeni sahipleri olan Sırp, Bulgarlar ve Yunanlar hem mahallî ve kültürel hâkimiyetlerini sağlayabilmek ve hem de bir şekilde geçmişin intikamını alabilmek için bu unsurların kendilerini ve kültürel varlıklarını yok etmeye çalışmışlardı. İşte Balkan Harbi, bu etnik ve kültürel temizliğin zirvesi ve en önemli aşaması olmuştur.

Değişken ve Kırılğan Nüfus Yapısı: Halklar Mozaïği Balkanlar

Balkanlar tarihini belirleyen önemli etkenlerden biri de burada meskûn ve devamında hâkim olan halkların belli aralıklarla değişmesidir. Bu durum Balkanların âdeta bir kaderidir. Böylesi bir yapının oluşmasında çeşitli dönemlerde cereyan eden Kavimler Göçü ya doğrudan ya da dolaylı etkide bulunmuştur. Bu göçler sırasında Balkanlar önemli bir köprü fonksiyonu görmüştür. Asya'dan Avrupa'ya göç eden toplulukların yolu ya buradan geçmiş ya da burada sona ermiştir. Bu şekilde günümüzdeki Balkanların nüfus yapısının oluşması dâhil, genel olarak Balkan tarihinin akışını etkileyen belli başlı iki önemli göç dalgası şeklinde cereyan etmiştir.

---

doks Kilisesi'nin ayrılması, 1204 Haçlı Seferi'nin tahribatı ve konsüller vasıtasıyla bu iki kilise arasındaki teolojik zıtlıkların iyice artması gibi nedenlerden dolayı, Osmanlı fetihlerine olumlu zemin hazırladığını belirtmektedir. Bölgedeki Osmanlı yükselişine Hıristiyanların rızası ve katkısının olduğunu eklemektedir. Bkz.: Pavlos Tzermias, *Neugriechische Geschichte. Eine Einführung*, Tübingen 1999, s. 62.

Takriben MÖ 1900-1200 arasında Grekleri/Helenleri teşkil edecek kabileler güneye Mora'ya kadar inmişlerdir.⁸ MÖ 1400'lerde İliiryalılar, MÖ 1000'lerde Traklar, MÖ 700'lerde Dakyalılar gibi kadim topluluklar da Balkanların batısında, doğusunda ve güneydoğusunda görülen diğer belli başlı unsurlardı.⁹ Milattan sonraki dalgada 6. ve 7. yüzyıllarda Güney Slavların Balkanların batısında ve merkezinde boy göstermesi bölgenin demografi tarihi açısından son derece önemli bir gelişmedir.¹⁰ Bunların ardından Balkan tarihindeki göç hareketlerinde son önemli dalgayı farklı Türk boyları veya Türk kabul edilen halklar teşkil etmektedir. 4.-5. yüzyıllarda Hunlar,¹¹ 6.-8. yüzyılda Avarlar, yine aynı sıralarda Bulgarlar,¹² 10.-11. yüzyılda Peçenekler, 11. yüzyılda Uzlar ve 12.-13. yüzyılda Kumanlar¹³ ve en son olarak 14. yüzyıldan itibaren Osmanlılar Balkanların çeşitli bölgelerinde görülmeye başlayan aktif Türkî unsurlardır.

Bu bilgilerde de görüleceği üzere, Balkanlardaki nüfus yapısını şekillendiren son göç dalgası takriben bin yıllık bir zaman zarfında çeşitli aralıklarla devam eden Türkler veya Türkî unsurlar tarafından yapılmıştır. Modern zamanlarda unutulsa da ve pek gündeme getirilmese de, söz konusu bu bin yıllık Türk göçleri; Balkan tarihi, kültürü, dilleri ve coğrafyası üzerinde günümüze

-
- 8 İmmanuel Geiss, *Geschichte im Überblick: Daten und Zusammenhänge der Weltgeschichte*, Hamburg 1992, s. 68.
- 9 Engin Beksaç, "Balkanlarda Tarih Öncesi ve Erken Uygarlıklar", *Balkanlar Elkitabı*, Bilgehan A. Gökdağ/Osmanlı Karatay (Yay.), Cilt 1, 2. Baskı, Ankara 2013, s. 47-61.
- 10 Geiss, *Geschichte im Überblick*, s. 187.
- 11 Ali Ahmetbeyoğlu, "Hun Akınları Çağında Balkanlar", *Balkanlar Elkitabı*, Bilgehan A. Gökdağ/Osmanlı Karatay (Yay.), Cilt 1, 2. Baskı, Ankara 2013, s. 75-79.
- 12 Ayşe Kayapınar, "Bulgarların Balkanlara Göçü ve Tuna Bulgar Devleti", *Balkanlar Elkitabı*, Bilgehan A. Gökdağ/Osmanlı Karatay (Yay.), Cilt 1, 2. Baskı, Ankara 2013, s. 109-111.
- 13 Muallâ Uydu Yücel, "Balkanlarda Peçenekler, Uzlar ve Kumanlar", *Balkanlar Elkitabı*, Bilgehan A. Gökdağ/Osmanlı Karatay (Yay.), Cilt 1, 2. Baskı, Ankara 2013, s. 190-210.

kadar ulaşan çok ciddi izler bırakmıştır. Bu tespitin hemen akla gelen en somut delili, Balkan coğrafyasının Türkçe bir kelimeyle adlandırılmasıdır.

Aslında gerek tarihlendirme ve gerekse adlandırma bakımından tartışmalı olan bu toplulukların Balkanların kadim tarihinde ortaya çıkması, bölgedeki hareketliliği ve nüfus olarak değişkenliği göstermesi bakımından önemlidir. Bu göç dalgalarından dolayı Balkanlardaki yerleşik nüfus bir türlü istikrarlı bir yapıya sahip olamamıştır. Art arda gelen halklar, bir öncekini yerinden sökerek dağlara veya daha farklı bölgelere kaymalarına neden olmuştur. Bu göçler neticesinde Balkanların sâkinleri ve hâkimler, buna göre belli aralıklarla değişmiştir. Balkanlar için kullanılan “kavimler salatası” tabiri bölgedeki yerleşik halkların çeşitliliğini ve aynı zamanda karmaşıklığını ifade etmesi bakımından önemlidir. Balkanlardaki bu karmaşık nüfus yapısı, daha sonraları çeşitli aralıklarla vuku bulan bölgesel iç çatışmaların önemli nedenlerinden biri olmuştur.

Kavimler Göçü'nün asıl önemli neticesi, Balkanların bugünkü sâkinlerini teşkil eden halkların atalarının böylece bölgeye geldikleri iddiasıdır. Bugünkü Balkanlarda belli bir ağırlığa sahip milletler, bölgedeki varlıklarını yüzyıllar önce vuku bulan Kavimler Göçü'yle izah etmektedirler. Bu şekilde Balkanlardaki varlıklarını mümkün olduğu kadar eskilere götürerek bölgede hak iddia eden diğer milletlere karşı bir üstünlük ve öncelik kazanmayı istemekte, dolayısıyla kendilerini bir şekilde ev sahibi olarak ilan etmektedirler. Diğerlerini ise sonradan gelen ve duruma göre değişen geçici unsurlar olarak görmektedirler.

Bu iddia Balkan tarihi açısından oldukça önemlidir ve aynı zamanda da problemlidir. Yunanlar kadim Grek ve Helenlerin, Arnavutlar İliryalıların, Sırp Slavların, Romenler Dakyalıların ve Bulgarlar Trakların torunları olduklarını iddia etmektedirler. Tarih ilmi açısından tartışmalı olan bu türde köken iddialarını Yerasimos, haklı olarak “*ırk saflığı*” arayışları şeklinde adlandır-